

Δοκίμια Οικονομικής Πολιτικής

ΑΝΑΔΙΑΝΕΜΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Αδάμος Ανδρέου

*Κέντρο Οικονομικών Ερευνών,
Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Πάνος Πασιαρδής

*Κέντρο Οικονομικών Ερευνών και
Τμήμα Οικονομικών, Πανεπιστήμιο
Κύπρου*

Αρ. 08-10

Δεκέμβριος 2010

Χορηγοί ΚΟΕ (κατά αλφαβητική σειρά)

Γραφείο Προγραμματισμού

Κεντρική Τράπεζα Κύπρου

Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σύνδεσμος Εμπορικών Τραπεζών

Τμήμα Οικονομικών Πανεπιστημίου Κύπρου

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων

Υπουργείο Οικονομικών

Οι απόψεις που εκφράζονται στα δημοσιεύματα του ΚΟΕ είναι των συγγραφέων μόνο και δεν αντιπροσωπεύουν αναγκαστικά το ΚΟΕ και τους χορηγούς του.

Αναδιανεμητικές Επιπτώσεις της Οικονομικής Κρίσης

Περίληψη

Το παρόν δοκίμιο εξετάζει πως η οικονομική κρίση επηρέασε την κατανομή του εισοδήματος στην Κύπρο. Δεδομένης της έλλειψης επαρκών στοιχείων, η μεθοδολογία που χρησιμοποιεί βασίζεται στη συσχέτιση που υπάρχει μεταξύ διαφόρων δεικτών της οικονομίας και της κατανομής του εισοδήματος.

Η αύξηση της ανεργίας λόγω της οικονομικής κρίσης, πράγματι, σχετίζεται με την κατανομή του εισοδήματος με την έννοια ότι είναι μεγαλύτερη ανάμεσα σε επαγγέλματα με χαμηλά εισοδήματα, όπως είναι οι ανειδίκευτοι εργάτες και οι νεοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας. Ανάλυση κατά επίπεδο μόρφωσης, ηλικία και διάρκεια δείχνει, επίσης, ότι μεγαλύτερη αύξηση της ανεργίας αντιμετωπίζουν τα άτομα με μόνο πρωτοβάθμια εκπαίδευση και άτομα κάτω των 25 ετών. Παράλληλα, από την έναρξη της οικονομικής κρίσης το κόστος ζωής των νοικοκυριών με χαμηλά εισοδήματα αυξήθηκε πολύ περισσότερο από ότι το κόστος ζωής των νοικοκυριών με υψηλά εισοδήματα.

Από τα στοιχεία προκύπτει ότι το 2008 υπήρξαν μεγάλες αυξήσεις στους ονομαστικούς μισθούς, ενώ το 2008 οι μεγάλες αυξήσεις αφορούσαν στους πραγματικούς μισθούς, κάτι που διάβρωσε την ανταγωνιστικότητα της Κυπριακής οικονομίας σε περίοδο διεθνούς ύφεσης. Για τις μεγάλες ονομαστικές αυξήσεις των μισθών το 2008 ευθύνεται περισσότερο ο ιδιωτικός τομέας, ενώ οι πραγματικές αυξήσεις το 2009 οφείλονται σχεδόν εξολοκλήρου στις αυξήσεις των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων.

Το συνταξιοδοτικό πακέτο που εισήγαγε η κυβέρνηση στις αρχές του 2009 αντιστάθμισε τις μεγάλες αυξήσεις του κόστους ζωής που αντιμετώπισαν τα νοικοκυριά αυτά στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Με αυτό το δεδομένο και λαμβάνοντας υπόψη τις μέχρι σήμερα μεγάλες αυξήσεις των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων δεν θα ήταν σοφό η κυβέρνηση να αυξήσει περισσότερο τις συντάξεις ή/και τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων. Αυτό θα προκαλούσε περεταίρω στρεβλώσεις στην αγορά εργασίας και θα διάβρωνε περισσότερο την ανταγωνιστικότητα της Κυπριακής οικονομίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

EXECUTIVE SUMMARY	VII
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
2. ΑΝΕΡΓΙΑ.....	2
2.1. Ανάλυση κατά επάγγελμα και τομέα οικονομικής δραστηριότητας	2
2.2. Ανάλυση κατά επίπεδο μόρφωσης, ηλικία και διάρκεια	5
3. ΚΟΣΤΟΣ ΖΩΗΣ.....	7
4. ΜΙΣΘΟΙ	10
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	12
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	14
ΠΡΟΣΦΑΤΑ ΔΟΚΙΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ/ΑΝΑΛΥΣΗΣ.....	15

Distributional Effects of the Economic Crisis

Adamos Andreou and Panos Pashardes

EXECUTIVE SUMMARY

This paper examines how the economic crisis has affected the distribution of income in Cyprus. Due to the absence of data required to document this effect directly, the methodology followed is based on the correlation between various macroeconomic indicators and the distribution of income.

As regards unemployment, it seems that the increase attributed to the economic crisis, indeed, correlates with the distribution of income in the sense that it is larger among low income professions, such as unskilled labourers and newcomers in the labour market. Analysis by education level and age also shows that the largest increase in unemployment is among persons with primary education and persons under 25 years old. At the same time, since the beginning of the economic crisis the cost of living of households with low income has increased substantially more than the cost of living of better off households.

The data suggest that the large increase in wages and salaries were nominal in 2008 and real in 2009. Large salary and wage increases during a recession period can be seen as a negative development, in the sense that they erode the international competitiveness of the Cyprus economy. Furthermore, it appears that the private sector is more responsible for the increase in nominal wages and salaries during 2008; whereas the public sector is more responsible for the increase in real wages and salaries during 2009.

The pension package introduced by government early in 2009 has largely compensated the increase in the cost of living of elderly persons, who account for nearly all households in the bottom 20% of income distribution in Cyprus. This and the large increase in the salaries of civil servants suggests that it would be unwise for the government to accommodate demands for further compensatory pension and salary increases, as this could cause more distortion in the labour market and undermine further the competitiveness of the Cyprus economy.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν άρθρο επικεντρώνεται κυρίως στο πως η οικονομική κρίση επηρέασε την κατανομή του εισοδήματος στην Κύπρο, δηλαδή προσπαθεί να απαντήσει ερωτήματα όπως 'πώς έχουν επηρεαστεί από την οικονομική κρίση οι διάφορες κοινωνικοοικονομικές ομάδες'; 'Ποιοι τομείς και ποιες κατηγορίες πολιτών αντιμετωπίζουν το μεγαλύτερο πρόβλημα'; Ο ορισμός του 2010 από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ως έτους για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού προσδίδει ακόμα μεγαλύτερο ενδιαφέρον στα εν λόγω ερωτήματα.

Η οικονομική κρίση που μαστίζει ολόκληρο τον πλανήτη τα τελευταία δύο με τρία χρόνια έχει χαρακτηριστεί ως η χειρότερη του αιώνα μετά το κραχ του 1929. Η κρίση άρχισε από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και πολύ γρήγορα οι αρνητικές συνέπειες έχουν μεταφερθεί ραγδαία σε όλη την υφήλιο, μέσω της παγκοσμιοποίησης των αγορών. Όλες οι χώρες έχουν επηρεαστεί, άλλες λιγότερο και άλλες περισσότερο. Αναπόφευκτα η Κύπρος δεν θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση, ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη ότι η κυπριακή οικονομία εξαρτάται σε ένα μεγάλο βαθμό από την εξωτερική ζήτηση, αφού είναι μια από τις πιο 'ανοικτές' οικονομίες διεθνώς.

Αρχικά το κύριο ενδιαφέρον περιστρεφόταν στο πως η οικονομική κρίση έπληξε το τραπεζικό σύστημα και την οικονομική ανάπτυξη. Αφότου οι ερευνητές άρχισαν, επίσης, να ερευνούν την οικονομική και κοινωνική περιθωριοποίηση που προκαλεί η κρίση τα αποτελέσματα είναι απογοητευτικά. Μελέτες της Παγκόσμιας Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου δείχνουν ότι η παγκόσμια οικονομική κρίση θα καταδικάσει περίπου 53 εκατομμύρια ανθρώπους σε συνθήκες ακραίας φτώχειας και θα συμβάλει στο θάνατο 1,2 εκατομμυρίων παιδιών την επόμενη πενταετία. Οι Shaohua and Ravallion (2009) αναφέρουν ότι η οικονομική κρίση έχει οδηγήσει περισσότερο από 64 εκατομμύρια άτομα να ζουν με λιγότερο από \$2 ημερησίως, και ο αριθμός θα αυξηθεί σε 91 εκ. το 2010. Γενικά, έχει παρατηρηθεί ότι τέτοιες παγκόσμιες οικονομικές κρίσεις αυξάνουν την εισοδηματική ανισότητα και φτώχεια (Heathcote, J., Perri, F. and Violante, G., 2010).

Στην περίπτωση της Κύπρου δεν έχει γίνει μέχρι σήμερα καμιά προσπάθεια να εκτιμηθούν οι αναδιανεμητικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, ιδιαίτερα τις αρνητικές επιπτώσεις στις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού. Αυτό ίσως οφείλεται στο ότι δεν υπάρχουν στοιχεία που να στηρίζουν μια επιστημονική ανάλυση των δεδομένων για εξαγωγή στατιστικά αξιόπιστων συμπερασμάτων. Η μελέτη αυτή προσπαθεί να λύσει το πρόβλημα αυτό αντλώντας πληροφορίες από διάφορους δείκτες της οικονομίας, όπως η ανεργία κι ο πληθωρισμός. Για παράδειγμα, αναλύοντας την εξέλιξη της ανεργίας κατά εισοδηματική κατηγορία εργαζομένων,

προσπαθεί να εξάγει κάποια συμπεράσματα για τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην κατανομή του εισοδήματος. Επίσης, γνωρίζοντας τη δομή της κατανάλωσης διαφόρων κοινωνικο-οικονομικών ομάδων και αναλύοντας αλλαγές στις τιμές κατά κατηγορία αγαθών εκτιμά πόσο αυξήθηκε των κόστος ζωής των ομάδων αυτών. Συνθέτοντας τις ενδείξεις που προκύπτουν από αυτές και άλλες παρόμοιες αναλύσεις προκύπτει μια αρχική εικόνα για τις αναδιανεμητικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης. Τα αποτελέσματα της έρευνας μας δυνατόν να βοηθήσουν στο σχεδιασμό κατάλληλων πολιτικών για την άμβλυνση των αρνητικών επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού.

Το υπόλοιπο μέρος του δοκιμίου χωρίζεται ως ακολούθως. Το Μέρος 2 αφορά στις αναδιανεμητικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, όπως αυτές εκτιμώνται από αλλαγές στην ανεργία. Συγκεκριμένα στο 2.1 αναλύονται οι μεταβολές στην ανεργία κατά επάγγελμα και τομέα οικονομικής δραστηριότητας, ενώ στο 2.2 κατά επίπεδο μόρφωσης, ηλικία και διάρκεια. Στο Μέρος 3 υπολογίζονται οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης το κόστος ζωής των διαφόρων εισοδηματικών ομάδων, ενώ στο Μέρος 4 συγκρίνονται οι μεταβολές στους μισθούς στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Το Μέρος 5 περιγράφει τα βασικά συμπεράσματα του δοκιμίου.

2. ΑΝΕΡΓΙΑ

2.1. Ανάλυση κατά επάγγελμα και τομέα οικονομικής δραστηριότητας

Ο Πίνακας 1 δείχνει την ποσοστιαία αλλαγή στον αριθμό των εγγεγραμμένων ανέργων ανά επάγγελμα.

Είναι αξιοσημείωτη η συνεχής αύξηση στο ποσοστό των ανέργων σε όλα σχεδόν τα επαγγέλματα μέχρι και το τελευταίο τρίμηνο του 2009. Το 2010 αρχίζει να εμφανίζεται μια αισθητή μείωση στο ρυθμό αύξησης της ανεργίας, ειδικότερα το δεύτερο τρίμηνο. Η πιο μεγάλη μείωση παρατηρείται στους χειριστές μηχανών (από 135,4% το τελευταίο τρίμηνο του 2009 σε 49,1% το δεύτερο εξάμηνο του 2010).¹ Επαγγέλματα που, επίσης, είχαν αρκετά ψηλά ποσοστά αύξησης της ανεργίας είναι οι καθαριστές, κλητήρες και ανειδίκευτοι εργάτες, γραφείς, δακτυλογράφοι, ταμίες, υπάλληλοι υπηρεσιών, πωλητές, οι νεοεισερχόμενοι στην αγορά εργασία, όπως επίσης και οι διευθυντές και διοικητικοί λειτουργοί.

---

¹ Ωστόσο, το δεύτερο εξάμηνο του 2010 το πιο μεγάλο ποσοστό αύξησης της ανεργίας παρατηρείται ανάμεσα στους χειριστές μηχανών.

Πίνακας 1: Ποσοστιαία αλλαγή στον αριθμό των εγγεγραμμένων ανέργων ανά επαγγελματική κατηγορία

Επάγγελμα	Έτος	Ποσοστιαία αλλαγή στον αριθμό εγγεγραμμένων ανέργων				Μέσος	Ποσοστό εργαζομένων (2007)*	Μέσο εισόδημα (2007)*
		1 ^ο τρίμηνο	2 ^ο τρίμηνο	3 ^ο τρίμηνο	4 ^ο τρίμηνο			
Διευθυντές & διοικητικοί λειτουργοί	2008	-3.9	-1.6	-6.4	-15.6	-6.9	8,9%	5389
	2009	1.1	32.1	66.1	87.3	46.7		
	2010	60.3	35	2.5		32.6		
Προσωντούχοι & άλλοι ειδικοί	2008	8.3	12.8	4.8	11	9.2	15,4%	2613
	2009	10.8	15.7	22.6	35.1	21.1		
	2010	62	21.7	10.6		31.4		
Τεχνικοί βοηθοί	2008	-17.7	-23.5	-19.3	-15.9	-19.1	16,5%	1991
	2009	0.1	29.7	37.7	43.1	27.7		
	2010	35.8	25.3	10.1		23.7		
Γραφείς, δακτυλογράφοι, ταμίες	2008	-15	-11	3.8	4.2	-4.5	9,4%	1385
	2009	25.8	53.2	63.2	74.4	54.2		
	2010	52.4	39.8	25.3		39.2		
Χειριστές μηχανών	2008	-20.3	-16	-1.8	15.8	-5.6	25,5%	1312
	2009	55.6	131.1	140	135.4	115.5		
	2010	81.6	49.1	25.9		52.2		
Υπάλληλοι υπηρεσιών, πωλητές	2008	2.7	-0.9	-2.9	3.6	0.6	11,7%	1208
	2009	-70.5	52.3	55.6	49	21.6		
	2010	34.8	32.6	26.7		31.4		
Καθαριστές, κλητήρες & ανειδ. εργάτες	2008	-8.9	-8.8	-5.5	3	-5.1	7,9%	966
	2009	17.2	61.6	63.7	59.3	50.5		
	2010	47.5	34.6	25.4		35.8		
Νεο-εισερχόμενοι	2008	-3.6	-8.3	5.2	22.9	4.1	-	-
	2009	59.2	72	73	53.4	64.4		
	2010	21.7	31.4	43		32.0		

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου.

*Σημείωση: Το μέσο εισόδημα έχει υπολογιστεί από τα δεδομένα του EU-SILC 2007 και αναφέρεται μόνο σε άτομα με πλήρη απασχόληση. Κατηγορίες για τις οποίες οι παρατηρήσεις δεν είναι αρκετές για να δώσουν αξιόπιστα αποτελέσματα δεν περιλαμβάνονται.

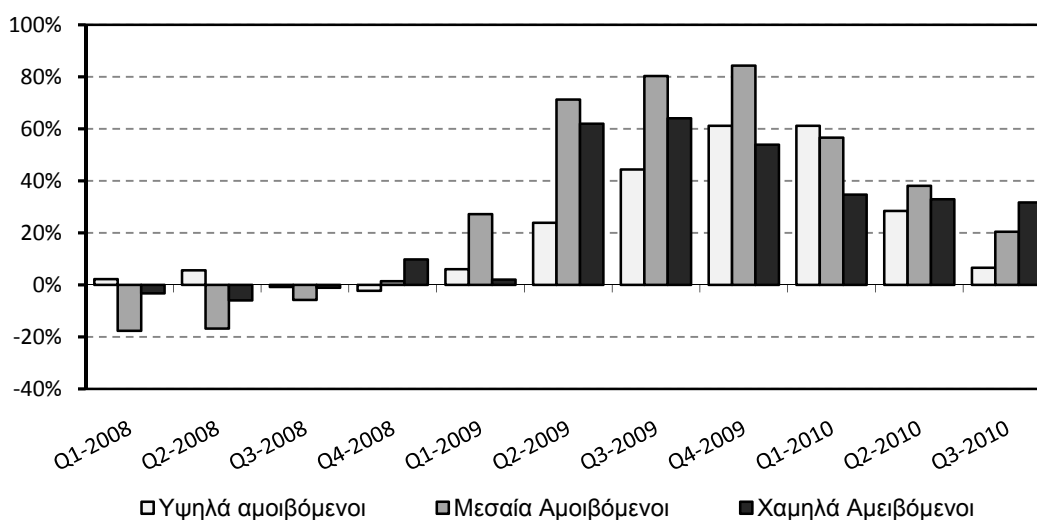
Βλέποντας τους αριθμούς κατά το δεύτερο και τρίτο τρίμηνο του 2009, περίοδος κατά την οποία η οικονομική κρίση βρισκόταν στην ακμή της, προκύπτει ότι η αύξηση της ανεργίας ήταν μεγαλύτερη ανάμεσα σε επαγγέλματα με χαμηλά παρά με υψηλά εισοδήματα. Αντίθετα επαγγέλματα που απαιτούν περισσότερα προσόντα (προσωντούχοι και άλλοι ειδικοί) έχουν επηρεαστεί λιγότερο από την οικονομική κρίση.² Αυτό φαίνεται και από την τελευταία στήλη του Πίνακα 1, που δείχνει το μέσο εισόδημα κατά επαγγελματική κατηγορία. Συσχετίζοντας τη στήλη αυτή με την αύξηση στην ανεργία ενισχύεται το συμπέρασμα ότι επαγγέλματα με συγκριτικά χαμηλά εισοδήματα (ανειδίκευτοι εργάτες, πωλητές κλπ) έχουν

² Με εξαίρεση την κατηγορία των Διευθυντών και Διοικητικών Λειτουργιών που με βάση τα στοιχεία και αυτοί έχουν επηρεαστεί σημαντικά από την οικονομική κρίση.

επηρεαστεί περισσότερο από την οικονομική κρίση από ότι επαγγέλματα με υψηλά εισοδήματα.

Για ευκολότερη κατανόηση των πιο πάνω, το Γράφημα 1 απεικονίζει διαγραμματικά τη μεταβολή στην ανεργία που παρουσιάζεται με αριθμούς στον Πίνακα 1. Είναι ξεκάθαρο ότι η μεγαλύτερη συνολικά αύξηση της ανεργίας το 2009 παρατηρείται ανάμεσα σε επαγγέλματα μικρομεσαίου εισοδήματος. Επίσης, φαίνεται ότι ο ρυθμός αύξησης της ανεργίας επιβραδύνεται ραγδαία ανάμεσα στα υψηλά και μεσαία αμειβόμενα επαγγέλματα από τις αρχές του 2010. Ωστόσο, το ίδιο δεν φαίνεται να ισχύει και για τα χαμηλά αμειβόμενα επαγγέλματα, όπου ο ρυθμός αύξησης της ανεργίας μειώθηκε το πρώτο τρίμηνο του 2010 αλλά έκτοτε παραμένει σχεδόν στο ίδιο επίπεδο.

Γράφημα 1: Ποσοστιαία αλλαγή στην ανεργία κατά εισοδηματική κατηγορία

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου.

Ο αριθμός των εγγεγραμμένων ανέργων (Πίνακας 2) αυξήθηκε τα τελευταία 2 χρόνια ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης. Είναι φανερό ότι η ανεργία αυξήθηκε σημαντικά σε όλους τους τομείς της Κυπριακής οικονομίας, ωστόσο ξεχωρίζουν οι τομείς των κατασκευών και διαχείρισης ακινήτων, όπου η αύξηση της ανεργίας το δεύτερο και τρίτο τρίμηνο του 2009 ήταν γύρω στο 180%. Αυτό δεν αποτελεί έκπληξη επειδή η ζήτηση στον τομέα αυτό εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από χώρες που έχουν πληγεί σημαντικά από την οικονομική κρίση (π.χ. Βρετανία, Ρωσία). Επίσης, είναι αξιοσημείωτη η χρονική υστέρηση και η σχετικά σύντομη διάρκεια που η οικονομική κρίση επηρέασε αρνητικά τον τομέα της δημόσιας διοίκησης. Πιο πρόσφατα, παρατηρείται τάση για αναστροφή του κλίματος, με την έννοια ότι ο ρυθμός αύξησης της ανεργίας επιβραδύνεται. Αυτό δεν σημαίνει ότι η οικονομία βελτιώνεται αλλά ότι χειροτερεύει με αργότερους ρυθμούς.

Πίνακας 2: Ποσοστιαία αλλαγή στον αριθμό των εγγεγραμμένων ανέργων κατά οικονομική δραστηριότητα

		1 ^ο τρίμηνο	2 ^ο τρίμηνο	3 ^ο τρίμηνο	4 ^ο τρίμηνο	Μέσο Εισόδημα
Σύνολο	2008	-10.2	-8.2	-2.2	4.5	
	2009	25.8	59.0	62.3	66.0	---
	2010	46.9	34.7	33.5		
Γεωργία, Αλιεία, Ορυχεία	2008	-5.0	-14.5	-6.0	-8.5	
	2009	8.6	40.3	52.2	77.0	536.2
	2010	57.9	52.6	35.5		
Μεταποιητικές Βιομηχανίες	2008	-22.5	-17.1	-5.5	1.8	
	2009	20.2	47.0	49.7	53.7	1722.1
	2010	41.7	34.3	25.4		
Κατασκευές	2008	-19.0	-11.5	1.0	20.4	
	2009	123.2	224.8	228.6	192.3	1514.6
	2010	77.1	40.5	20.1		
Χονδρικό και Λιανικό Εμπόριο	2008	-10.0	-6.7	-3.2	7.9	
	2009	30.3	54.4	57.1	55.4	1353
	2010	43.0	33.4	24.2		
Ξενοδοχεία και Εστιατόρια	2008	-5.6	-11.5	-8.9	-1.8	
	2009	14.0	61.5	63.3	52.0	1409
	2010	27.2	28.4	28.8		
Διαχείριση Ακίνητης Περιουσίας	2008	5.1	-1.9	7.8	29.7	
	2009	67.9	122.5	124.7	91.3	1677.5
	2010	53.8	32.6	19.0		
Δημόσια Διοίκηση και Άμυνα	2008	3.6	-3.5	-7.6	-13.8	
	2009	-19.9	4.4	22.6	56.0	2248.2
	2010	93.3	43.4	14.4		

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Κύπρου.

Σημείωση: Το μέσο εισόδημα έχει υπολογιστεί από τα δεδομένα του EU-SILC 2007 και αναφέρεται μόνο σε άτομα με πλήρη απασχόληση. Κατηγορίες για τις οποίες οι παρατηρήσεις δεν είναι αρκετές για να δώσουν αξιόπιστα αποτελέσματα δεν περιλαμβάνονται.

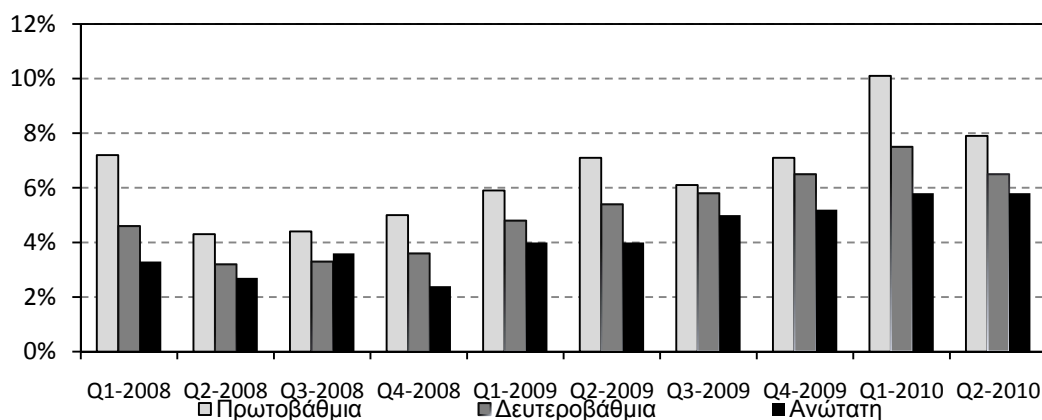
Σε ότι αφορά το μέσο εισόδημα των εργαζομένων φαίνεται πως η αύξηση της ανεργίας ήταν σχετικά μεγαλύτερη σε τομείς που συγκεντρώνουν ως επί το πλείστον τα επαγγέλματα που δεν απαιτούν ιδιαίτερα προσόντα (εμπόριο, ξενοδοχεία, εστιατόρια, κατασκευές κλπ) και οι μισθοί είναι χαμηλοί.

2.2. Ανάλυση κατά επίπεδο μόρφωσης, ηλικία και διάρκεια

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα ποσοστά ανεργίας κατά μόρφωση, ηλικία και διάρκεια, αφού και αυτά τα χαρακτηριστικά συνδέονται με το εισόδημα του εργαζομένου. Το Γράφημα 2 δείχνει το ποσοστό ανεργίας κατά μορφωτικό επίπεδο. Είναι φανερό πως τα άτομα με πρωτοβάθμια εκπαίδευση αντιμετωπίζουν υψηλότερα ποσοστά ανεργίας σε σχέση με αυτούς που κατέχουν διπλώματα δευτεροβάθμιας και ανώτατης εκπαίδευσης. Το πρώτο τρίμηνο του 2010 η πρωτοβάθμια εκπαίδευση καταγράφει ποσοστά ανεργίας της τάξης του 10,1%, η

δευτεροβάθμια 7,5% και η τριτοβάθμια 5,8%. Τα ποσοστά ανεργίας αυξάνονται με την πάροδο του χρόνου, ωστόσο υπάρχει μια αισθητή μείωση το δεύτερο τρίμηνο του 2010 για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

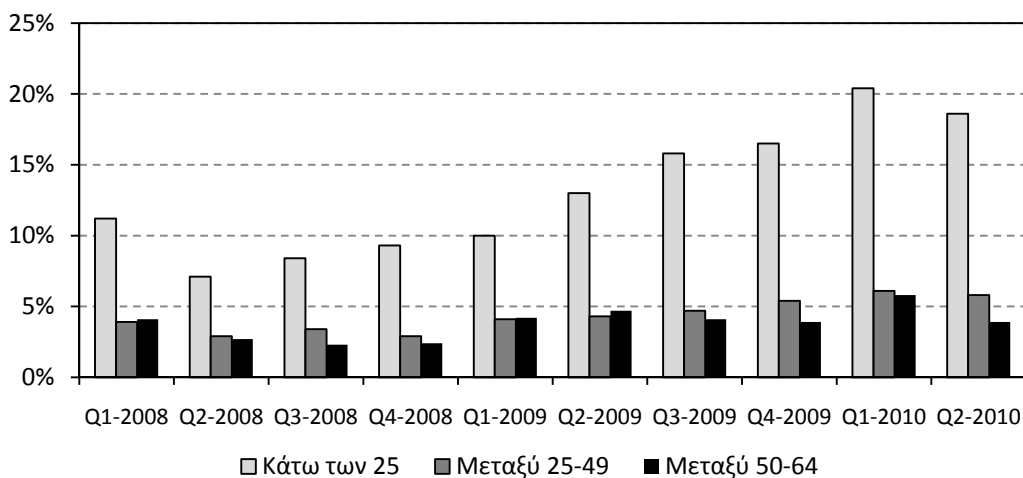
Γράφημα 2: Ποσοστό ανεργίας κατά μορφωτικό επίπεδο

Πηγή: Eurostat.

Τα ποσοστά ανεργίας ανάμεσα στα άτομα κάτω των 25 ετών καταγράφουν αριθμούς πολύ ψηλότερους από τις άλλες ηλικιακές ομάδες (Γράφημα 3). Η διαφορά αυξάνεται με την πάροδο του χρόνου και έχει τη μεγαλύτερη τιμή τους πρώτους τρεις μήνες του 2010. Αυτό αντικατοπτρίζει την αύξηση της ανεργίας ανάμεσα στους νεοεισερχομένους στην αγορά εργασίας (βλ. Πίνακα 1). Σημειώτεον ότι στην κατηγορία των κάτω 25 ετών ένα μεγάλο ποσοστό είναι απόφοιτοι πανεπιστημίου, που σημαίνει ότι η οικονομική κρίση έχει οξύνει το πρόβλημα εξεύρεσης εργασίας ανάμεσα στους νέους επιστήμονες.

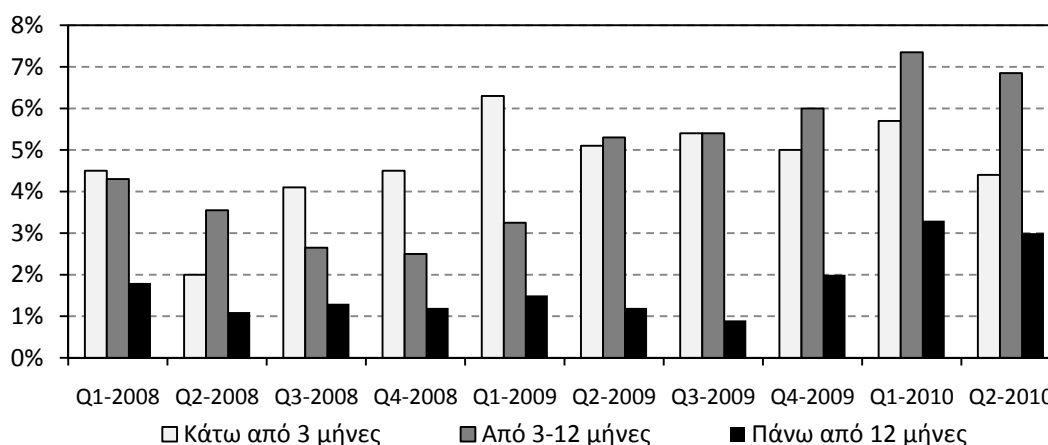
Γράφημα 3: Ποσοστό ανεργίας κατά ηλικία

Πηγή: Eurostat.

Όσον αφορά τη διάρκεια της ανεργίας, τα μεγαλύτερα ποσοστά αφορούν άτομα που ήταν άνεργα για λιγότερο από 12 μήνες.³ Όπως δείχνει το Γράφημα 4, τα ποσοστά για άτομα που είναι άνεργοι πέραν των 12 μηνών κυμαίνονταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα τόσο το 2008 (στα αρχικά στάδια της οικονομικής κρίσης) όσο και το 2009 (όταν η οικονομική κρίση κορυφώθηκε). Αντίθετα ποσοστά για άτομα που είναι άνεργοι κάτω των 12 μηνών είχαν αυξητική τάση. Το 2010 παρατηρείται αύξηση και στα άτομα που είναι άνεργα για περισσότερο από 1 χρόνο, δείχνοντας τη συνεχιζόμενη αρνητική επίδραση της οικονομικής κρίσης στην αγορά εργασίας.

Γράφημα 4: Ποσοστό ανεργίας κατά διάρκεια

Πηγή: Eurostat.

3. ΚΟΣΤΟΣ ΖΩΗΣ

Η αλλαγή στην ευημερία των νοικοκυριών δεν εξαρτάται μόνο από τις αλλαγές στο επίπεδο των εισοδημάτων τους αλλά και από τον πληθωρισμό, δηλαδή τις αλλαγές στο γενικό επίπεδο τιμών. Ωστόσο, ο πληθωρισμός δεν αυξάνει ομοιόμορφα το κόστος ζωής όλων των καταναλωτών γιατί οι τιμές των διαφόρων αγαθών και υπηρεσιών δεν αυξάνονται με το ίδιο ποσοστό. Η αύξηση του κόστους ζωής λόγω πληθωρισμού είναι μεγαλύτερη για ομάδες καταναλωτών που δαπανούν μεγαλύτερο ποσοστό του εισοδήματός τους σε αγαθά των οποίων οι τιμές αυξάνονται σχετικά περισσότερο. Αντίθετα, ομάδες καταναλωτών που δαπανούν μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους σε αγαθά των οποίων οι τιμές αυξάνονται

³ Το δεύτερο εξάμηνο του 2010 το 56,1% των ανέργων έψαχνε για εργασία για περίοδο κάτω των 6 μηνών, το 25,6% για περίοδο 6-11 μηνών, και το υπόλοιπο 18,3 για ένα χρόνο και άνω.

σχετικά λιγότερο αντιμετωπίζουν μικρότερη διάβρωση του βιοτικού επιπέδου τους από τον πληθωρισμό.

Ο Πίνακας 3 δείχνει την ποσοστιαία αλλαγή στο Δείκτη Τιμών Καταναλωτή σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους. Παρατηρώντας το γενικό δείκτη διακρίνεται ο ψηλός πληθωρισμός του 2008 και η σχετική σταθεροποίηση του σε χαμηλότερα επίπεδα τα επόμενα δύο χρόνια. Μελετώντας τις διάφορες κατηγορίες αγαθών είναι σημαντικό να τονιστεί η μεγάλη αύξηση του πληθωρισμού το τρίτο εξάμηνο του 2010 στα τρόφιμα (που περιλαμβάνει και μη αλκοολούχα ποτά) και στέγαση (που περιλαμβάνει και ύδρευση, ηλεκτρικό ρεύμα, υγραέριο και καύσιμα). Αυτές είναι δύο κατηγορίες αγαθών τα οποία θεωρούνται βασικά και απορροφούν το μεγαλύτερο μέρος της δαπάνης των φτωχών νοικοκυριών. Αντίθετα οι τιμές αγαθών πολυτελείας (π.χ. επικοινωνίες, αναψυχή και τουρισμός (εστιατόρια-ξενοδοχεία) παρουσιάζουν μικρότερες αυξήσεις.

Πίνακας 3: Ποσοστιαία αλλαγή στο Δείκτη Τιμών Καταναλωτή κατά κατηγορία αγαθών

	2008				2009				2010		
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3
Τρόφιμα	6.0	6.6	7.7	10.0	8.4	6.5	0.1	0.2	-1.0	-2.2	4.0
Αλκοόλ// Καπνός	0.6	-0.3	-0.3	0.8	2.1	2.9	4.2	3.1	1.9	1.3	0.4
Ένδυση	-2.7	0.3	-0.4	-2.5	-4.8	-3.3	-6.8	-1.8	0.1	-2.7	1.4
Στέγαση	6.1	7.5	8.4	6.1	-1.5	-3.4	-3.6	-1.5	7.1	9.3	7.7
Οικ. Εξοπλισμός	1.6	1.9	2.4	2.7	1.2	1.6	1.3	1.8	1.4	0.7	0.1
Υγεία	8.0	4.2	4.1	3.5	4.2	7.0	7.2	7.5	5.2	2.5	2.1
Μεταφορές	7.2	6.5	7.3	-2.9	-8.4	-9.3	-8.8	-1.0	3.7	3.6	3.1
Επικοινωνίες	0.2	0.2	0.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	-0.1	-0.1
Αναψυχή	3.3	4.4	3.6	3.3	2.4	1.9	1.8	1.6	0.8	0.6	-0.7
Εκπαίδευση	5.1	5.1	4.7	5.2	5.1	5.1	5.9	5.1	5.1	5.1	4.7
Τουρισμός	7.5	8.1	7.9	7.2	5.7	6.9	5.3	4.5	3.5	1.5	1.5
Διάφορα	2.8	2.5	2.5	2.2	2.2	3.5	3.2	3.1	2.5	1.6	2.2
Σύνολο	4.7	5.0	5.5	3.6	1.0	0.5	-1.0	0.9	2.6	2.0	3.1

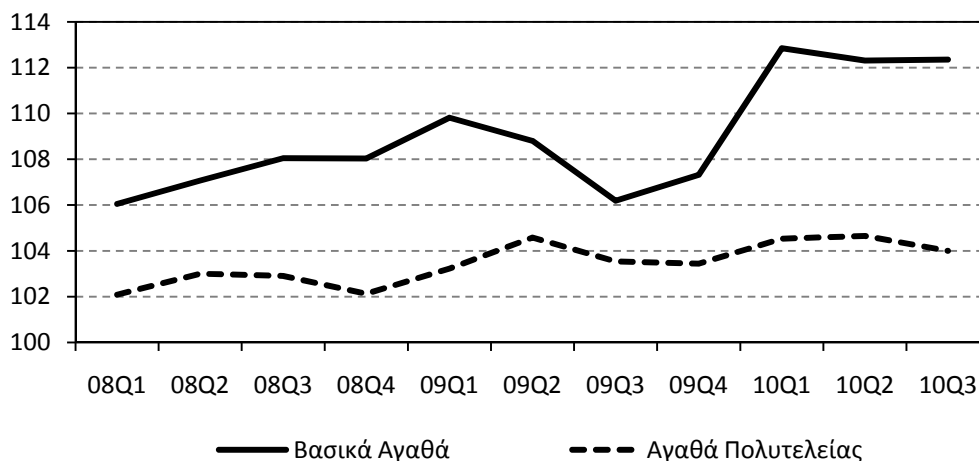
Πηγή: Εκτιμήσεις των συγγραφέων από στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας.

Για την καλύτερη κατανόηση των επιπτώσεων του πληθωρισμού στο κόστος ζωής των νοικοκυριών ταξινομημένων σύμφωνα με το ύψος του εισοδήματος τους υπολογίστηκε η αύξηση των τιμών την περίοδο 01.01.2008 μέχρι 30.09.2010 για δύο κατηγορίες αγαθών: αυτά που καταναλώνονται ως επί το πλείστον από νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα (τα βασικά αγαθά που αναφέρονται πιο πάνω) και αυτά που καταναλώνονται ως επί το πλείστον από νοικοκυριά με υψηλό εισόδημα (αγαθά πολυτελείας).

Τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων μας παρουσιάζονται στο Γράφημα 5 και δείχνουν καθαρά ότι οι τιμές των βασικών ειδών έχουν αυξηθεί πολύ περισσότερο από ότι οι τιμές των ειδών πολυτελείας στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Συγκεκριμένα, οι τιμές των βασικών αγαθών έχουν αυξηθεί πέραν του 12%, ενώ αυτές των ειδών πολυτελείας μόλις 4%, διευρύνοντας την ανισότητα στο βιοτικό επίπεδο των νοικοκυριών με ψηλά και χαμηλά εισοδήματα.

Γράφημα 5: Δείκτης τιμών βασικών αγαθών και αγαθών πολυτελείας

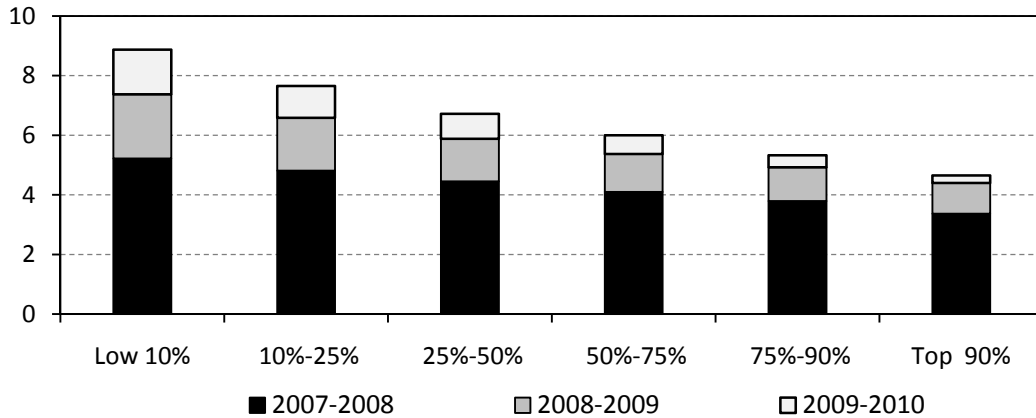
Πηγή: Εκτιμήσεις των συγγραφέων από στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας .

Από την ανάλυση των πιο πάνω συμπεραίνεται ότι στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης τα φτωχά νοικοκυριά έχουν υποστεί μεγαλύτερη διάβρωση του βιοτικού επιπέδου τους από ότι τα πλούσια νοικοκυριά, επειδή δαπανούν το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους σε αγαθά και υπηρεσίες των οποίων οι τιμές αυξήθηκαν σχετικά περισσότερο. Για να γίνει καλύτερα κατανοητή αυτή η εξέλιξη έχουμε υπολογίσει την αύξηση του δείκτη τιμών μεταξύ 2007-2008, 2008-2009 και 2009-2010 ξεχωριστά για έξι ομάδες νοικοκυριών, ανάλογα με τη θέση τους στην κατανομή του εισοδήματος - όπως φαίνεται στον οριζόντιο άξονα του Γραφήματος 6. Για τους υπολογισμούς αυτούς χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία για τις δαπάνες των νοικοκυριών από την Έρευνα Οικογενειακού Προϋπολογισμού 2003/04 και οι δείκτες τιμών για τα διάφορα αγαθά και υπηρεσίες την περίοδο 2007 μέχρι 2010 που δημοσιεύονται από τη Στατιστική Υπηρεσία.⁴

⁴ Ο υπολογισμός του δείκτη τιμών έγινε βάσει της παρακάτω φόρμουλας:

$$PI^h = \sum_i \frac{y_{ih}^0}{y_h^0} p_i^t, \quad h=1, 2, \dots, H, \quad i=1, 2, \dots, N$$

Γράφημα 6: Ποσοστιαία αύξηση του κόστους ζωής κατά κατηγορία εισοδήματος

Πηγή: Εκτιμήσεις των συγγραφέων από στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας .

Το Γράφημα 6 δείχνει πόσο περισσότερο αυξήθηκε το κόστος ζωής των νοικοκυριών με χαμηλά εισοδήματα σε σύγκριση με αυτό των νοικοκυριών με υψηλά εισοδήματα την περίοδο 2008-2010. Για παράδειγμα, ενώ το κόστος ζωής των νοικοκυριών στο πλουσιότερο 10% του πληθυσμού (τελευταία στήλη στο Γράφημα 6) αυξήθηκε κατά μέσο όρο γύρω στο 4,3%, η αντίστοιχη αύξηση του κόστους ζωής για τα νοικοκυριά στο φτωχότερο 10% του πληθυσμού (πρώτη στήλη στο Γράφημα 6) ήταν σχεδόν 9%. Επιπλέον, η αρνητική συσχέτιση κόστους ζωής και ύψους εισοδήματος δείχνει να εντείνεται με την πάροδο του χρόνου.

4. ΜΙΣΘΟΙ

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η επίδραση της οικονομικής κρίσης στους μισθούς. Το Γράφημα 7 παρουσιάζει την πραγματική ποσοστιαία αύξηση στους μισθούς στο σύνολο των εργαζομένων της Κυπριακής οικονομίας από το πρώτο τρίμηνο του 2008 μέχρι το δεύτερο τρίμηνο του 2010, καθώς και το ύψος του πληθωρισμού στην υπό εξέταση περίοδο.⁵

όπου το h αντιστοιχεί σε ένα νοικοκυριό, i σε ένα αγαθό, P_i^t στο δείκτη τιμών του κάθε αγαθού για μια συγκεκριμένη χρονιά t (εκφρασμένες στο χρόνο βάσης 2007), Y_{ih}^o τη δαπάνη του νοικοκυριού h για το αγαθό i την περίοδο βάσης και Y_h^o τη συνολική δαπάνη του νοικοκυριού h για την περίοδο βάσης. Οι δείκτες τιμών για τις διάφορες ομάδες υπολογίζονται με τη φόρμουλα:

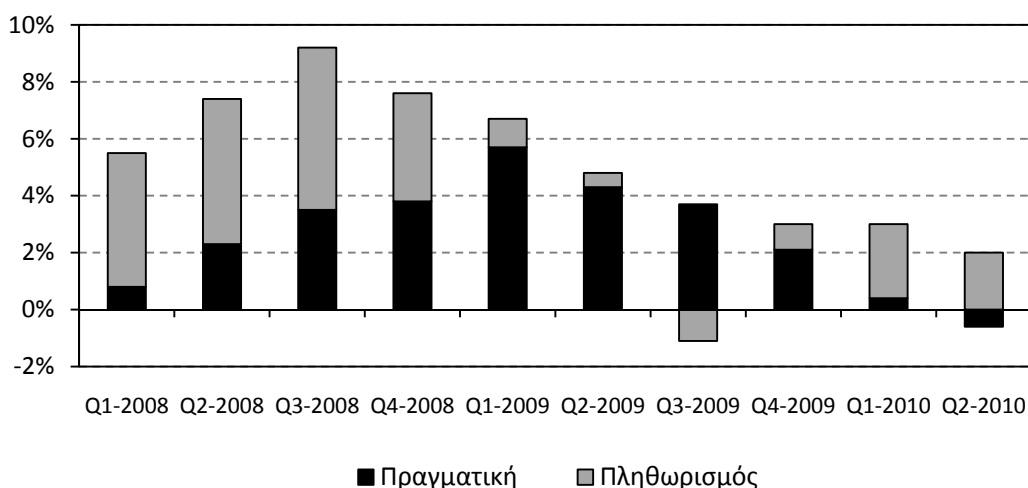
$$PI^G = \sum_i \frac{Y_{iG}^o}{Y_G^o} P_i^t,$$

όπου G αντιπροσωπεύει την ομάδα νοικοκυριών που εξετάζεται κάθε φορά.

⁵ Σημειωτέον ότι η πραγματική αύξηση των μισθών συν ο πληθωρισμός μας δίνει την ονομαστική ποσοστιαία αύξηση στους μισθούς.

Από τα στοιχεία αυτά προκύπτει ότι στη διάρκεια του 2008 υπήρξαν, γενικά, μεγάλες αυξήσεις στους ονομαστικούς μισθούς που οφείλονται κυρίως στον υψηλό πληθωρισμό που παρατηρήθηκε το έτος αυτό. Αντίθετα με το 2008, εκείνο που ξεχωρίζει το 2009 είναι οι μεγάλες αυξήσεις στους πραγματικούς μισθούς, κάτι που δεν πρέπει να ωφέλησε την Κυπριακή οικονομία, επειδή διάβρωσε την ανταγωνιστικότητα της σε περίοδο διεθνούς ύφεσης. Χαρακτηριστικό είναι ότι το πρώτο τρίμηνο του 2009 οι πραγματικοί μισθοί αυξήθηκαν κατά 5,7%. Το γεγονός ότι το 2010 οι μισθοί όχι απλά σταμάτησαν να αυξάνονται αλλά ακολουθούν πτωτική πορεία είναι καθησυχαστικό για την οικονομία. Συγκεκριμένα το δεύτερο τρίμηνο του 2010 υπήρξε μια ποσοστιαία μείωση της τάξης του 0,6 %.

Γράφημα 7: Ποσοστιαία πραγματική αλλαγή στους μισθούς και πληθωρισμός⁶

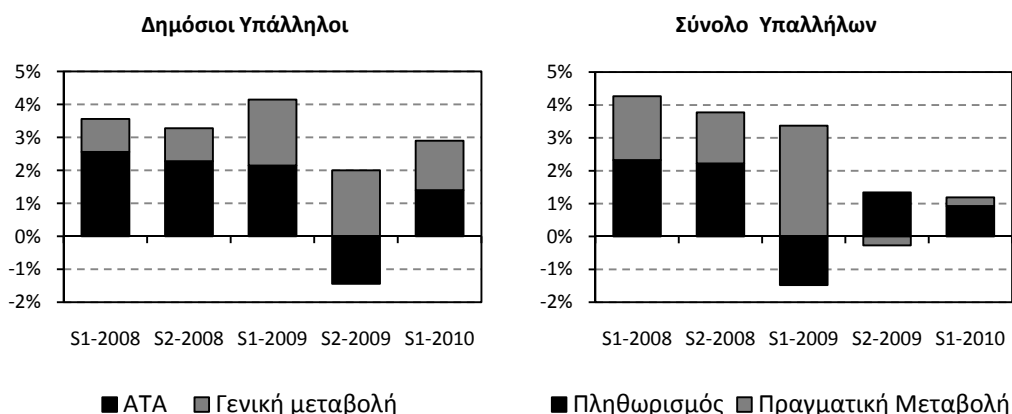

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και το Γράφημα 8, που συγκρίνει τις μεταβολές στους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων με τις αντίστοιχες αυξήσεις όλων των εργαζομένων κατά την περίοδο μεταξύ του πρώτου εξαμήνου του 2008 και του πρώτου εξαμήνου του 2010. Φαίνεται ότι για τις μεγάλες ονομαστικές (με τον πληθωρισμό) αυξήσεις των μισθών το 2008 ευθύνεται κάπως περισσότερο ο ιδιωτικός από ότι ο δημόσιος τομέας. Όμως από το 2009, όταν η οικονομική κρίση άρχισε να κάνει την εμφάνισή της στην Κύπρο πιο έντονα, οι πραγματικές (χωρίς τον πληθωρισμό) αυξήσεις των μισθών οφείλονται σχεδόν εξολοκλήρου στις αυξήσεις των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων.

⁶ Οι μεταβολές είναι σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους.

Γράφημα 8: Ποσοστιαία μεταβολή στους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων και στο σύνολο εργαζομένων⁷

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία και εκτιμήσεις των συγγραφέων.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η οικονομική κρίση εμφανίστηκε στην Κύπρο με αρκετή καθυστέρηση σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Αυτό οφείλεται εν μέρει στην καλή κατάσταση που βρισκόταν η Κυπριακή οικονομία όταν ξεκίνησε η χρηματοοικονομική κρίση, αλλά και στο ότι η μείωση στην (εξωτερική) ζήτηση για τουρισμό και κατασκευές παρατηρήθηκαν με χρονική υστέρηση (ένεκα εποχικότητας).

Η αύξηση της ανεργίας που προκλήθηκε από την οικονομική κρίση έπληξε όλους τους τομείς της οικονομίας, ωστόσο ήταν διαφορετική ανάμεσα στους επαγγελματίες. Γενικά, η αύξηση της ανεργίας ήταν μεγαλύτερη ανάμεσα σε επαγγέλματα (π.χ. ανειδίκευτοι εργάτες) που ο μισθός δεν είναι υψηλός. Αυτό ενισχύεται και από το γεγονός ότι σχετικά υψηλότερα ποσοστά ανεργίας αντιμετωπίζουν τα άτομα που έχουν μόνο πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Αξιοσημείωτη είναι και η μεγάλη ανεργία που παρατηρείται στους νέους κάτω των 25 ετών, με ποσοστό που αγγίζει σχεδόν το 20%.

Οι μικρομεσαίοι στην κατανομή του εισοδήματος έχουν, επίσης, πληγεί σημαντικά λόγω της μεγάλης αύξησης στις τιμές των ειδών πρώτης ανάγκης (τρόφιμα και στέγαση) που παρατηρείται από τις αρχές του 2008. Το μεγαλύτερο κόστος της οικονομικής κρίσης φαίνεται να επιβαρύνει τους εργαζόμενους στον ιδιωτικό τομέα,

⁷ Οι μεταβολές είναι σε σύγκριση με το αμέσως προηγούμενο χρονικά εξάμηνο και γι' αυτό το παρόν γράφημα δεν είναι συγκρίσιμο με το Γράφημα 7.

όπου οι πραγματικοί (χωρίς τον πληθωρισμό) μισθοί κατά μέσο όρο έχουν αυξηθεί λιγότερο από ότι οι αντίστοιχοι μισθοί των εργαζόμενων στο δημόσιο τομέα.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι το συνταξιοδοτικό πακέτο που εισήγαγε η κυβέρνηση στις αρχές του 2009 ωφέλησε σημαντικά τα φτωχότερα νοικοκυριά (το φτωχότερο 20% του πληθυσμού της Κύπρου είναι σχεδόν όλοι συνταξιούχοι) και αντιστάθμισε τις αυξήσεις του κόστους ζωής που αντιμετώπισαν τα νοικοκυριά αυτά στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Με αυτό το δεδομένο και λαμβάνοντας υπόψη τις μέχρι σήμερα μεγάλες αυξήσεις των πραγματικών απολαβών στο δημόσιο τομέα δεν θα ήταν σοφό η κυβέρνηση να αυξήσει περισσότερο τις συντάξεις ή/και τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων. Αυτό θα προκαλέσει περεταίρω στρεβλώσεις στην αγορά εργασίας και θα μειώσει την ανταγωνιστικότητα της Κυπριακής οικονομίας διεθνώς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Chen, S. and M. Ravallion, 2009, "The impact of the global financial crisis on the world's poorest" VoxEU.org, 30 April

Heathcote, J., F. Perri, and G. Violante, 2010, "Inequality in times of crisis: Lessons from the past and a first look at the current recession" VoxEU.org, 2 February

Πασιαρδής Π. και Σ. Χ' Σπύρου, 2003 "Μέτρηση του Πληθωρισμού και Κόστος Ζωής των Νοικοκυριών" ΔΟΠ Αρ. 05-03, Κέντρο Οικονομικών Ερευνών, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Jones M., and K. Schrader, 2010, "The Crisis Hits Home: Stress Testing Households in Europe and Central Asia" World Bank Report, Press Release No: 2010/ECA/172

Habib, B., Narayan, A., Olivieri, S., and C. Sanchez, 2010 "The impact of the Financial Crisis on Poverty and Income Distribution: Insights from Simulations in Selected Countries" World Bank, Economic Premise, Number 7

ΠΡΟΣΦΑΤΑ ΔΟΚΙΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ/ΑΝΑΛΥΣΗΣ

- 07-10 Christofides L.N. and Maria Michael, "An application of the LIME Assessment Framework (LAF): The Case of Cyprus", November 2010.
- 06-10 Savva C. S., "Business Consumer Surveys: Do they help in predicting GDP growth? The case of Cyprus, November", 2010.
- 05-10 Pashardes P., and A. Polycarpou, "Labour Supply in Cyprus", October 2010.
- 04-10 Pashourtidou N. and A. Tsiaklis, "An assessment of business and consumer survey data for Cyprus", September 2010.
- 03-10 Zachariadis Th., "The Costs of Residential Water Scarcity in Cyprus", May 2010.
- 02-10 Andreou M., P. Pashardes and N. Pashourtidou, "Cost and Value of Health Care in Cyprus", April 2010.
- 01-10 Kontolemis Z. G., N. Pashourtidou and A. Tsiaklis, "Business and Consumer Surveys in Cyprus and the Euro Area", April 2010.
- 11-09 Gregoriou P., Z. Kontolemis and M. Matsi, "Immigration in Cyprus: An Analysis of the Determinants", December 2009.
- 10-09 Christofides, L. N. and Maria Michael, "Productivity and Growth Accounting in the LIME Assessment Framework (LAF) and its Application to Cyprus", December 2009.
- 09-09 Christofides L. N., A. Kourtellos, A. Theologou and K. Vrachimis, "Intergenerational Income Mobility in Cyprus", December 2009.
- 08-09 Κληρίδης Σ. και Μ. Χαραλάμπους, "Προσαρμογή λιανικών τιμών καυσίμων στη διεθνή τιμή πετρελαίου", Δεκέμβριος 2009.
- 07-09 Kontolemis Z. G., N. Pashourtidou, C. S. Savva and A. Tsiaklis, "A Forecasting Exercise for Output and Inflation in Cyprus", December 2009.
- 06-09 Βραχίμης Κ., Π. Πασιαρδής, Α. Πολυκάρπου και Λ. Χριστοφίδης, "Μισθολογικό χάσμα ανδρών - γυναικών στην Κύπρο και την ΕΕ", Δεκέμβριος 2009.